схвалення (favour), а також певної **дії (act, action)** або **стану (state, position)** та **об'єкту (object)**. Опосередковано концепт "успіх" описується виразами та словосполученнями, які характеризують успіх як полісемантичне поняття. Успіх як багатогранне поняття сучасної англійської мови визначається за допомогою семантичних груп на позначення **досягнення, намагання, наміру, цілі, певного почуття, ставлення, удачі, шансу, долі, якості, властивості, відсутності успіху, невдачі, змагання, боротьби, фінансового становища, прибутку,** лексеми на позначення яких формують ядерну та периферійні зони.

Перспективним вважаємо порівняльне дослідження національно специфіки концепту "успіх" в англійській та українській мовах.

Література

Сніжко А.М. Метафоричні моделі концепту УСПІХ (на мат. англ. та укр. мов) // Проблеми зіставної семантики: Зб. наук. статей. – Вип. 8. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2007. – С. 173-177. *Карпова К.С.* Лексичні особливості американської моделі успіху як ключового сегменту концепту американська мрія // Сучасні дослідження з іноземної філології. Збірник наукових статей. – Ужгород, 2006. – Вип.4. – С. 392-399. *Кулик Н.І.* Концепт ЩАСТЯ, РАДІСТЬ та УСПІХ в етноспецифічній картині світу українського народу (на матеріалі словників та даних психолінгвістичного асоціативного експерименту) // Актуальні проблеми металінгвістики: Зб. статей за матеріалами IV-ої міжнародної наукової конференції. – Черкаси, 2005. – С. 208-210. *Ляшук А.М.* Семантична структура юридичних термінів української та англійської мов. Дис… канд.. філол. наук. 10.02.17 / Кіровоградський Державний педагогічний Університет ім. В. Винниченка. – Кіровоград, 2007. – 320 с. *Полевые структуры в системе языка*. – Воронеж, 1989. – С. 53. *Oxford English Dictionary*. – London: Oxford University Press, 1963. – in 12 volumes.

ГЛАВАЦЬКА Ю.Л.
(*Херсонський держ. ун-т*)

МОДЕЛЬ ХУДОЖНЬОГО КОНЦЕПТУ *КОМІЗМ* У ТЕКСТАХ АНГЛОМОВНИХ БАЙОК

У сучасній науковій парадигмі знань комізм та комічне є тотожними поняттями [Арутюнова 2007, с. 6, 16; Трахтенберг 2007, с. 98; Трач 2007, с. 175]. Комічне визначають як виявлене протиріччя і контраст між явищами та його окремими сторонами, що мають негативний ціннісний потенціал, і справжніми загальнолюдськими цінностями [Трач 2007, с. 175]. Сутність комічного визначають абсурд, нелогічність, безглуздість певних явищ, невідповідність нормам, усталеним поняттям [Арутюнова 2007, с. 14; Архипов 2007, с. 118]. Аналіз онтологічних та гносеологічних властивостей англомовної байки дозволив виявити комічність як одну з її домінантних жанрових ознак.

Мета статті полягає у реконструюванні моделі художнього концепту КОМІЗМ, спираючись на наукові підходи до моделювання концептів у сучасній лінгвістиці. У зв'язку з цим необхідним є виокремлення складників досліджуваного концепту. Отже, об'єктом статті є художній концепт КОМІЗМ, предметом виступають концептуальні ознаки, що виокремленні з трьох основних вимірів знань про комічне.

Наукові доробки щодо вивчення концептів у сучасній лінгвістиці виконані в руслі логіко-семіотичного напряму, який містить ономасіологічний, семасіологічний, лінгвоміфопоетичний підходи [Селиванова 2000, с. 16; Уфимцева 1980, с. 10] та лінгвокультурологічного напряму [Воркачев 2005, с. 64-72; Карасик 2002; Степанов 1997, с. 41-44]. Ми використовуємо ономасіологічний підхід до виявлення структури

художнього концепту КОМІЗМ, тобто дослідження спрямовано від змісту концепту до засобів його вербалізації. Задля виявлення особливостей текстового втілення концепту КОМІЗМ у текстах англомовних байок ми йдемо від змісту засобів вербалізації цього концепту до його складників, що підведені під ці засоби, тобто підхід до моделювання структури – семасіологічний, від слова до змісту концепту.

Представники лінгвокультурологічного напряму вивчення концепту вважають, що концепт є багатовимірним ментальним утворенням, в якому виділяються декілька якісно відмінних складників чи шарів: понятійний, образний та ціннісний [Карасик 2002, с. 129]. Трьохшарова модель концепту набула розвинення в руслі нашого дослідження при моделюванні художнього концепту КОМІЗМ. Відмінність нашої моделі полягає у більш розширеному тлумаченні понятійного шару концепту. Екстраполюючи ідеї О.Г. Скідан [Скідан 2007, с. 23], ми вважаємо, що він містить не лише ознакову та дефініційну структуру концепту, а й передконцептуальні ознаки, тобто ті, що виокремлюють з архетипів, які лежать у його підґрунті.

Модель художнього концепту КОМІЗМ містить концептуальні ознаки, що виокремленні з трьох основних вимірів знань про комічне: *універсально-смисловий*, *узагальнено-змістовий* та *оцінно-образний* (рис. 1). З метою реконструкції моделі художнього концепту КОМІЗМ у текстах англомовних байок вважаємо доцільним здійснити виявлення складників кожного виміру знань про художній концепт КОМІЗМ.

“На самій глибині” будь-якого концепту перебуває набір архетипних – найбільш загальних і фундаментальних – споконвічних понять, логічних зв’язків, образних уявлень і вироблених на їхній основі принципів, правил людського існування. Цей вимір можна розглядати як відбиття сукупності деяких примітивних, що мають загальнолюдський характер, спроб організації хаосу людського буття.

Універсально-смисловий вимір знань про художній концепт КОМІЗМ корелює з передконцептуальною іпостассю концепту, тобто його архетипами, “колективним позасвідомим” [Юнг 1991, с. 98], які є стрижнем, що забезпечує єдність складників концепту. Ця площина носить універсальний характер та містить такі складники концепту, які співвідносяться носіями різних мов з одним і тим самим фрагментом дійсності, об’єктивують спільні для усього людства знання про досліджуваний концепт. Аналіз універсально-смислового виміру актуалізації художнього концепту КОМІЗМ передбачає аналіз наукових доробків філософського, психологічного та культурологічного напрямків. На даному етапі ми виокремлюємо складники досліджуваного концепту, що відбивають універсальні наукові знання, а також реконструюємо його передконцептуальну іпостать, тобто архетипи, інтуїтивне, емоціогенне передзання, що активується автоматично позасвідомими операціями [Lakoff, Johnson 1999, с. 12]. З цією метою використовуємо лінгвоміфопоетичний підхід до вивчення концепту [Проскурин 1991, с. 124-129] та метод етимологічного аналізу, що широко використовується у межах лінгвоміфопоетичного підходу [Соколова 2007].

Лексична одиниця *комічне* (від грецької *komikos* – веселий, смішний, та *komos* – весела процесія ряджених на діонісійських святах) у широкому сенсі означає те, що викликає сміх [ЛЭТП 2001, с. 384]. “Комічне може бути названо естетично організованим смішним [Любимова 1990, с. 7]”, що створює певну комічну тональність тексту та має безліч форм і відтінків (масок). Серед галереї сміху (розумний і нерозумний, добрий і гнівний, поблажливий і підлабузницький тощо) глузливий (насмішкуватий) сміх займає перше місце [Пропп 1976, с. 16]. Сміх – це сатирична маска [Бахтин 1990, с. 46].

Істотна риса комічних явищ – наявність прихованих суперечностей, які становлять сутність явища [Земская 1959, с. 220]. Отже, йдеться про *маскування*.

Маска, з одного боку, приховує, а з іншого – завжди щось демонструє [Осиновская 2007, с. 68]. Так, наприклад, в іронії смішне приховане під маскою серйозності, тут переважає негативне ставлення до об'єкту висміювання. У гуморі під маскою смішного криється серйозне і позитивне ставлення до того, над чим сміються. У сатирі та сарказмі за зовнішньою благовидістю вправно маскується потворність. "Байка, взагалі, виражає певну ідею, яка постає перед читачем, так би мовити, у масці [Щербіна 1977, с. 43]".

Таким чином, архетипами художнього концепту КОМІЗМ є СМІХ та МАСКА, які ми, слідом за А. Косаревим, вважаємо культурними архетипами, базовими елементами культури, що формують моральні імперативи духовного життя; це когнітивні структури, в яких у короткій формі записано родовий досвід [Косарев 2000, с. 301].

Рис. 1 Виміри знань у структурі концепту КОМІЗМ

Узагальнено-змістовий вимір знань про концепт КОМІЗМ – це узагальнений зміст мовних одиниць, які є засобами прямої номінації, що покривають семантичну область концепту. Аналіз дефініцій лексичних одиниць *гумор, іронія, сатира, сарказм* здійснено на основі тлумачних словників української та англійської мов із залученням семантичного аналізу. Так, **гумор** передбачає виправлення, вдосконалення об'єкта через сміх [Бореев 1960, с. 243]. Гумору властива поблажлива м'яка, стримана інтонація. Це критика, яка не заперечує свого об'єкта [там само, с. 32], доброзичливо-глузливе ставлення до нього, спрямоване на викриття вад [ВТССУКМ 2004, с. 202], зовнішньо комічне сприйняття поряд з внутрішньою серйозністю.

Сатира не лише викриває, а й негативно переосмислює об'єкти і явища, неспіввідносні з ідеалом [Шонь 2003, с. 3]. Сатиричний сміх безжальний, гнівний, що і є підґрунтям ворожого, суворого ставлення автора до дійсності, деяких її аспектів. Сатирі властиве різке, дошкульне висміювання пороків, хиб, негативних властивостей [**ВТССУКМ** 2004, с. 1104], які є соціально істотними і небезпечними для суспільства

і людини, тому і лежать у площині суспільної психології. Сатирі властиве більш вільне, ніж у гуморі, ставлення до форми викладу, що дає авторові змогу втручатися у хід подій [Elkin 1974, с. 7].

Як засіб сатири, сам термін **“іронія”** в лінгвістиці вживається в двох значеннях: як “прихована насмішка спеціально вдягнена у форму позитивної характеристики чи вихвалення” [Подольська 2003, с. 271], глузування, кепкування, глум і як стилістичний засіб. В іронії спостерігається злиття трагічного й комічного [Осиновская 2007, с. 37]. Трагічною є сама сутність людини, її непридатність до осмислення основ буття, свідомості, суспільства, моралі [Катарсис 2007, с. 287]. Висміювання знімає напруження трагічного світосприйняття [там само, с. 339] через установку на іронію: треба не плакати над долями людства, а радіти та сміятися [там само, с. 287]. Основна функція іронії – характеризації, тобто здатність охарактеризувати персонаж, виявити складники його особистості або передати нещирість мовця щодо висловленої їм думки.

Ми розглядаємо іронію як домінантний засіб об’єктивації комічної тональності (гумористично-іронічної та сатирично-іронічної), особливості якої зумовлені дією лінгвокогнітивних механізмів контрастивного мапування (атрибутивного, ситуативного, наративного), що задіяні при формуванні узагальненого образу людини в текстах англомовних байок.

Сарказм – це крайній ступінь іронії, особливо дошкульна насмішка, коли до сміху додається гірке обурення, презирство, злість, отрута [Щербіна 1977, с. 37; **ВТССУКМ** 2004, с. 934]; це іронія, що викриває особливо небезпечні за своїми суспільними наслідками явища дійсності. Сутність сарказму не вичерпується більш високим ступенем викривання людських та суспільних вад, а міститься в особливому співвідношенні двох планів – плану припущення і плану зображення, тобто йдеться про відверту насмішку, цинізм, образу, зневагу, що входять до висловлення мовця. Сарказм поряд з іронією є засобом об’єктивації комічної тональності (саркастичної) в текстах англомовних байок.

Оцінно-образний вимір знань про художній концепт КОМІЗМ відображає опредметнені у мовній свідомості концептуальні метафори та оксиморони, через які осмислюється досліджуваний концепт, та набір позитивних і негативних оцінок, через які він емоційно “переживається”. Виходячи з того, що комізм є двоїстість, невідповідність, інконгруентність, оцінно-образний вимір знань про художній концепт КОМІЗМ у текстах англомовних байок представлено концептуальними оксиморонами, найбільш репрезентативними з яких є: ОБ’ЄКТИВІЗМ vs. СУБ’ЄКТИВІЗМ, ІЛЮЗІЯ vs. РЕАЛЬНІСТЬ, ІСТИННІСТЬ vs. ВИМИСЕЛ, ОСОБИСТІСТЬ vs. СВІТ, ОСОБИСТІСТЬ vs. СУСПІЛЬСТВО, ДУХОВНЕ vs. МАТЕРІАЛЬНЕ, СУСПІЛЬНЕ vs. ІНДИВІДУАЛЬНЕ, ЗАПЕРЕЧЕННЯ vs. СТВЕРДЖЕННЯ, ЛИЦЕМІРСТВО vs. ВІДВЕРТІСТЬ, ДОБРО vs. ЗЛО, РАЦІОНАЛЬНІСТЬ vs. АБСУРДНІСТЬ, НЕДОЛІКИ vs. ДОСТОЇНСТВА, ФОРМА vs. ЗМІСТ, ЦІЛЬ vs. ЗАСІБ, СТАРЕ vs. НОВЕ, ПРИЧИНА vs. НАСЛІДОК.

Позитивна чи негативна оцінка концепту КОМІЗМ може втілюватися через комічну тональність як результат актуалізації складників концепту КОМІЗМ – гумор та сатира.

Екстраполюючи ідею А.С. Трач про сутність комічного [Трач 2007, с. 178], підсумовуючи все вищезазначене, пропонуємо модель художнього концепту КОМІЗМ, яка віддзеркалює специфіку його втілення в текстах англомовних байок (див. рис. 2).

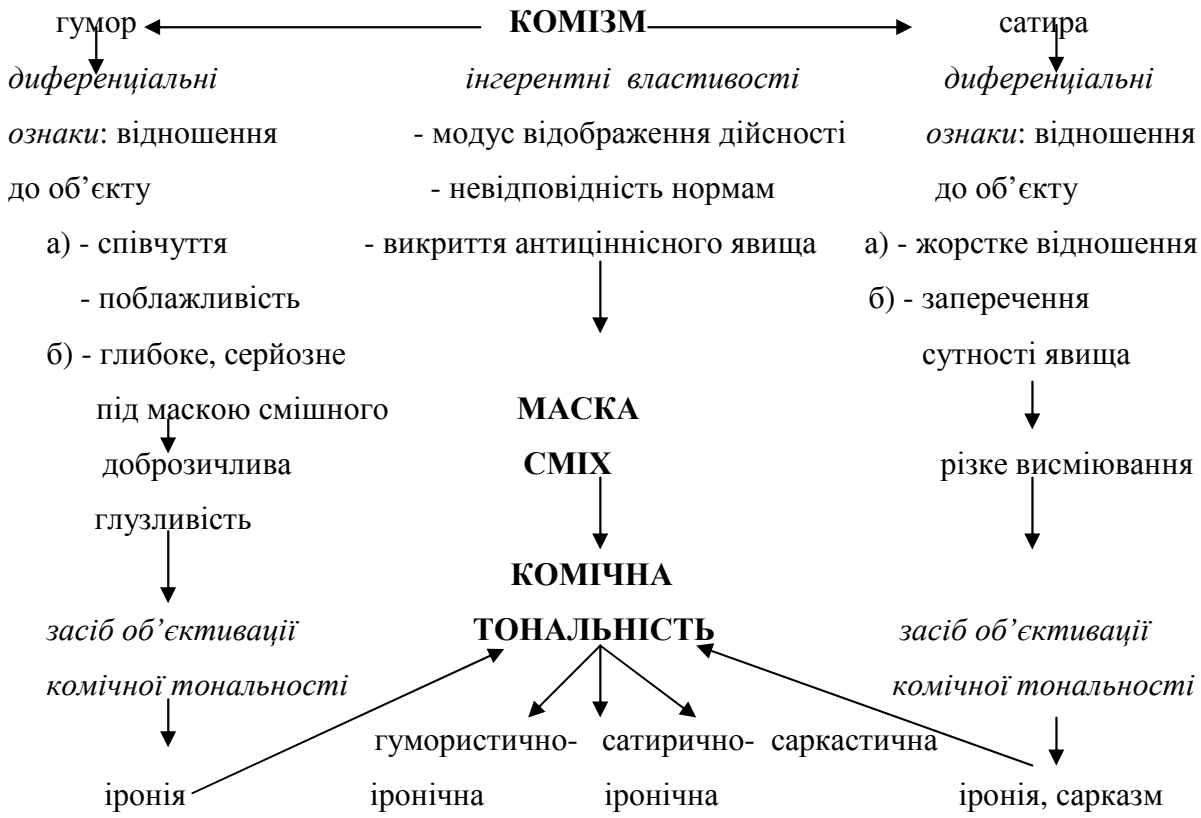

Рис. 2 Модель художнього концепту КОМІЗМ у текстах англомовних байок

Таким чином, модель художнього концепту КОМІЗМ інкорпорує три виміри знань про концепт КОМІЗМ – універсально-смисловий, узагальнено-змістовий та оцінно-образний, складники яких впливають на розвиток комічної тональності в текстах англомовних байок.

Перспективним вважаємо структурно-семантичний та функціонально-стилістичний аналіз іронії та сарказму як домінуючих засобів втілення комічної тональності в текстах англомовних байок.

Література

Арутюнова Н.Д. Эстетический и антиэстетический аспекты комизма // Логический анализ языка. Языковые механизмы комизма. – М.: Индрик, 2007. – С. 5 – 17. *Архипов И.К.* "Делу – время, потехе – час". О смешном и несмешном // Логический анализ языка. Языковые механизмы комизма. – М.: Индрик, 2007. – С. 112 – 120. *Бахтин М.М.* Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. – М.: Художественная литература, 1990. – 541 с. *Борев Ю.Б.* Основные эстетические категории. – М.: Высшая школа, 1960. – 446 с. *Воркачев С.Г.* Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании // Филологические науки. – 2005. – № 1. – С. 64 – 72. *ВТССУКМ* = Великий тлумачний словник сучасної української мови: 170000 / [авт.-ред. В.Т. Бусел]. – К.: Ірпінь: ВТФ "Перун", 2004. – 1426 с. *Земская Е.А.* Речевые приемы комического в современной литературе // Исследования по языку современных писателей. – М.: Изд-во АН СССР, 1959. – С. 215 – 278. *Карасик В.И.* Языковой круг: личность, концепты, дискурс. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с. *Катарсис*: метаморфозы трагического сознания / [сост. и общ. ред. В.П. Шестакова]. – СПб.: Алетейя, 2007. – 384 [8] с. – (Мир культуры). *Косарев А.Ф.* Философия мира: Мифология и ее эвристическая значимость. – Спб.: Университетская книга, 2000. – 303 с. *Любимова Т.Б.* Комическое, его виды и жанры. – М.: Знание, 1990. – 64 с. *ЛЭТП* = Литературная энциклопедия терминов и понятий / [сост.-ред. А.Н. Николюкин]. – М.: НПК "Интелвак", 2001. – 1596 с. *Осиновская И.А.* Ирония и Эрос. Поэтика образного поля. – М.: "Памятники исторической мысли"; "Российская политическая энциклопедия" (РОССПЭН), 2007. – 208 с. *Подольська Є.А., Лихвар В.Д., Іванова К.А.* Культурологія: навч. посіб. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 288 с. *Пропп В.Я.* Проблемы комизма и смеха. – М.: Искусство,

1976. – 183 с. *Проскурин С.Г.* Мифопоэтический мотив “мирового дерева” в древнеанглийском языке и англосаксонской культуре // Логический анализ языка. Культурные концепты. – М.: Наука, 1991. – С. 124 – 129. *Селиванова Е.А.* Когнитивная ономасиология. – К.: Изд-во украинского фитосоциологического центра, 2000. – 248 с. *Скідан О.Г.* Контрастивні стилістичні засоби втілення концепту ТВОРЧА ОСОБИСТІСТЬ у художніх текстах У.С. Моема: дис. … канд. філол. наук: 10.02.04 / Скідан Ольга Геннадіївна. – Харків, 2007. – 187 с. *Соколова Н.В.* Вербалізація концептосфери ФЕМІНІЗМ в американському жіночому дискурсі XIX-XXI ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германські мови”/ Н.В. Соколова. – Одеса, 2007. – 21 с. *Степанов Ю.С.* Константы. Словарь русской культуры. Опыты исследования. – М.: Школа “Языки русской культуры”, 1997. – 824 с. *Трахтенберг Л.А.* Механизмы комизма в культуре и языке петровской эпохи // Логический анализ языка. Языковые механизмы комизма. – М.: Индрик, 2007. – С. 89 – 102. *Трач А.С.* Экономия и избыточность сегментных средств в комическом тексте (на материале произведений М.М. Жванецкого) // Логический анализ языка. Языковые механизмы комизма. – М.: Индрик, 2007. – С. 175 – 185. *Уфимцева Н.В.* Семантика слова // Аспекты семантического исследования. – М.: Наука, 1980. – С. 5 – 80. *Шонь О.Б.* Мовностилістичні засоби реалізації гумору, іронії і сатири в американському короткому оповіданні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германські мови”/ О.Б. Шонь. – Львів, 2003. – 16 с. *Щербіна А.О.* Жанри сатири і гумору. – К.: Дніпро, 1977. – 136 с. *Юнг К. -Г.* Архетипы и символы. – М.: Rennaisance, 1991. – 306 с. *Elkin P.K.* Satire: An Inaugural Lecture Delivered in Armidale, New South Wales. – New England: Printed by the University of New England. – 1974. – October 14. – 13 p. *Lakoff G., Johnson M.* Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought. – N.Y.: Basic Books, 1999. – 624 p.

ГОШИЛИК Н.С.
(Волинський нац. ун-т ім. Лесі Українки)

КОГНІТИВНА МОДЕЛЬ ЦИКЛІЧНОСТІ КОНЦЕПТУ ЧАС

Концепт ЧАС відносять до категорій, які беруть безпосередню участь у структуруванні та моделюванні світу. “Темпоральний досвід”, “темпоральна когніція” (у термінології В. Еванса [Evans 2004]) людини є полівимірними явищами. Вони реалізуються в різних одиницях, поняттях, однак визначаються, означуються та синхронізуються людиною через абстрагуючу діяльність. Це вкотре доводить, що час – складноструктурований феномен, у якому органічно поєднуються буттєвий (фізичне начало) та інтелектуальний складові елементи. Усі аспекти взаємодії людини та часу знаходять своє відображення у мові.

Науковці розрізняють два види впливу людини на мову – феномен первинної антропологізації мови (вплив психофізіологічних та інших особливостей людини на конститутивні якості мови) та феномен вторинної антропологізації (вплив на мову різних картин світу людини – релігійно-міфологічної, філософської, наукової, художньої) [Постовалова В.И. 1988, с. 11]. Інтергуючи це положення, ми розглядаємо два види концептуалізації часу. Первинна концептуалізація передбачає вплив фізичних властивостей часу як одного з вимірів навколишньої дійсності на конститутивні якості темпоральних елементів мови. На цьому етапі ми говоримо про лінійність та циклічність часу як основні, первинні характеристики його сприйняття. Вторинна концептуалізація – це вплив на мову різних процесів у життєдіяльності людини і суспільства. Маємо на увазі особливості бачення людиною тих чи інших темпоральних процесів та їх належність до певних суспільно-узгоджених моделей.

Імплементуючи положення лінгвокогнітивного аналізу Л.І. Бєлєхової [Бєлєхова 2002, с. 202-203], ми пропонуємо власну методику аналізу концепту ЧАС, яка передбачає розкриття механізмів формування й осмислення сприйняття концепту